

STORIES FROM THE FOREST

Newsletter of the Forests in the Rural Community Project

SPREADING THE WORD

On Sunday 12th January BBC 1's Countryfile programme featured a piece about the work being done by the Story of the Forest project. The feature included an interview with Morris J. Morris filmed at the now ruined house of Pen Piner. Those of you who read the last newsletter will remember that Mr Morris was brought up in Pen Piner, which now lies ruined in the Pennal forest.

On 19th February the Story of the Forest exhibition was officially opened in Machynlleth Library in conjunction with a series of talks on local history. Talks were given on the Story of the Forest project in the Dyfi and Corris areas, PCC's Day in the Life project, and the Powys Digital History Project. The event was very well attended and a great deal of interest was shown in the Story of the Forest project.

An internet site that covers some of the aspects of the project in the Dyfi and Corris areas is near completion and will soon be available for people to view online. This phase of the project will be completed at the end of April 2003. However further funding is being sought.

Nick Fenwick 01654 702 832 (Dyfi Forest)

SECRETS IN PEMBREY FOREST

The Forest in Pembrey borders on the magnificent 8 mile sandy beach of Cefn Sidan ('The Silk Back') in Carmarthen Bay. The Forestry Commission acquired land in Pembrey in 1928. As well as providing timber of course, the trees

helped stabilise the dunes and shifting sands, lessening the threat to nearby agricultural land. They also provided privacy for other activities, for the Forest and adjoining Country Park at Pembrey haven't always been the havens of peace and tranquillity they now are (although the occasional rumble from the firing range is still heard).

All the speakers so far interviewed have talked of tanks and bombs, firing ranges, the R.A.F. and the R.O.F. (Royal Ordnance Factory). The area was ideally located for such secret activities as the forest and dunes were isolated and also provided a screen and camouflage.

The Pembrey R.O.F. 1939-45 employed 3,000 at its height in 1942 covered some 200 hectares. It was the third such factory to be sited in the forest, the first Dynamite Works having been built in 1881. During the 1914-18 war the first ROF, the Nobel T.N.T. factory, was located there.

Yn ei anterth yn 1942, roedd Ffatri Arfa 1939-45 yn cyflogi 3,000 ac yn ymestyn dros rwy 200 hecter. Hon oedd y drydedd ffatri o'i math i'w lleoli yn y fforest: cafodd y Gwaith Powdwr cynnal ei adeiladu yn 1881. Yn ystod rhyfel 1914-18 roedd y ffatri arfa gyntaf, set Ffatri T.N.T. Nobel, wedi'i lleoli yno.

Y mae'r fforest ym Mhen-bre yn ffinio ar draeth godidog Cefn Sidan, sydd yn 8 milltir o hyd. Daeth tîr ym Mhen-bre i feddiant y Comisiwn Coedwigaeth yn 1928. Yn ogystal â chyflwyni pren, wrth gwrs, roedd y coed yn helpu i sefydlu'r twyni tywni tywod a'r tywodys powdwr. Roedd hyn yn lleihau'r bygythiad i'r tîr amaethyddol cyfagos. Roedd y coed hefyd yn darparu preffatrwydd ar gyfer gweithgareddau eraill - nid yw'r fforest a'r Parc Gwledig cyfagos o hyd wedi bod yn ardaloedd o heddwch a llonyddwch, fel y maent heddiw. Sonia pob siaradwr am danciau a bomiau, meysydd tanio, y Llu Awyr (R.A.F.) a Ffatri Arfa'r Goron (R.O.F.). Roedd lleoliad yr ardal yn ddelffrydol ar gyfer y fath weithgareddau cyfrinachol gan fod y fforest a'r twyni yn anghysbell ac, yn ogystal, yn darparu sgrin a chuddllw.

DIRGELWCH YNG NGHOEDWIG PEN-BRE

Mae safle rhyngwrwd sy'n ymddin â rha'i agweddau ar y prosiect yn ardaloedd Dyfi a Chorris ar fin cael ei gwblhau a chyn bo hir bydd ar gael ar-lein. Dyllid cwblhau'r rhan hon o'r prosiect erbyn diwedd Ebrill 2003. Fodd bynnag, mae angen rhagor o arfan.

Ar 19 Chwefror cafodd arddangosfa Hanes y Goedwig ei hagor yn swyddogol yn Llyfrgell Machynlleth i gyd-fynd â chyfres o sgyrsiau am hanes lleol. Bu'r siaradwr yn sôn am brosiect Hanes y Goedwig yn ardaloedd Dyfi a Chorris, prosiect Diwrnod ym Mydyd Cyngor Sir Powys, a Phrosiect Hanes Digidol Powys. Roedd y digwyddiad yn boblogaidd dros ben ac roedd diddordeb mawr ym mhrosiect Hanes y Goedwig.

Ddydd Sul 12 Ionawr, roedd un o'r eitemau yn y rhaglen Countryfile ar BBC 1 yn ymwneud â gwaith prosiect Hanes y Goedwig. Roedd yn cynnwys cyfweiliad â Morris J. Morris a gatodd ei fflmio ger adfeilion Pen Piner. Bydd y rheini ohonoch a ddarllenodd y cylchlythyrr diwethaf yn cofio bod Mr Morris wedi cael ei fagu ym Mhen Piner, sydd nawr yn furdun yng nghoedwig Pennal.

RHOI'R GAIR AR LED

Gobeithio y cawn arfan a chanolfan bwrpasol fel bod y twis yma yn cael eu arddangos yn barhaol fel bod cenhedlaethau y dyfodol yn gwerthfawrogi sut yr oedd bywyd gweithwyr y goedwig wrth greu ein coedwigoedd presennol.

Bwrriadwn yn y dyfodol agos barato! fflm fideo gyda dynion a fu yn gweithio yn y goedwig yn dehnyddio y twis fel bod genym archif o fywyd y goedwig yng nghanol y ganrif ddiwethaf.

Rydym yn awr yn tynnu lluniau o'r twis yn unigol gyda disgrifiad o ddehnydd ac enwau iddynt. Mae'r enwau eu hunain o ddi-ddordeb hanesyddol yn ogystal.

Maent wedi cael eu symud yn awr i sefyllfa fwy diogel a glân ac wedi cael eu ail gofnodi a'u rhestru. Mae tua 90 math o dŵis, o rffau mawn anterth, lliffiau, a llawer eitem yn ymwneud ac osgoi tan a.y.b. Daeth Mr Dai Gwyn Jones genyf i'r sied dŵis a medrais recordio Dai yn rhoi disgrifiad diddorol o ddehnydd ac enwau y twis. Bu Dai yn gweithio yn y goedwig am dros 35 mlynedd.

Yn ddiweddar, yn ogystal â pharhau i wneud cyfweiliadau yn ymwneud â Choedwig Tywi, rwyf yn ceisio atgyfodi diddordeb oherwydd torladau artannol y Llywodraeth.

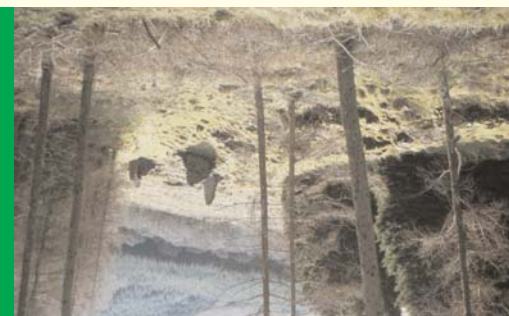
Cynllun Gwyn oedd creu arddangosfa neu amgueddfa fechan, oherwydd erbyn hyn roedd peirannau a systemau awtomatig mewn grym. Yn anffodus bu raid rhoi'r gorau i'r syniad oherwydd torladau artannol y Llywodraeth.

TŴIS Y GOEDWIG

Cofiodd hefyd am y rhedfeydd (runways) yng ngwersyll cyfagos y Llu Awyr yn cael eu hymestyn. Er mwyn gwneud hyn, cafodd rha'i o goed y Comisiwn Coedwigaeth eu torri, a llosgwyd eu pennau. Wrth i'r tân dwymo'r ddaear, ffrwydrodd ambell twled coll. Cafodd y gweithwyr sbort yn esgus eu bod wedi'u saethu, neu'n rhoi'u dwylo lan fel petaent yn ildio i'r gelyni!

Dechreuodd Ken John weithio gyda'r Comisiwn Coedwigaeth ym Mhenbre ar ddiwedd y 1940au, ac aeth ymlaen i fod yn fforman ('ganger'). Soniodd ef am yr Americanwyr a oedd â'u canolfan mewn man yn y fforest a elwir 'Yankee Camp'. Cofia am weld cantin â digonedd o fwyd o bob math ynddo. Roedd dogni yn dal i fodoli ym Mhrydain, wrth gwrs. Ar ymweliad ddiweddar a'r fforest, roedd wedi gallu dangos oillon rha'i o'r adeiladau hynny, yn cynnwys tanc ar gyfer cawodydd.

Dechreuodd Ken John weithio gyda'r Comisiwn Coedwigaeth ym Mhenbre ar ddiwedd y 1940au, ac aeth ymlaen i fod yn fforman ('ganger'). Soniodd ef am yr Americanwyr a oedd â'u canolfan mewn man yn y fforest a elwir 'Yankee Camp'. Cofia am weld cantin â digonedd o fwyd o bob math ynddo. Roedd dogni yn dal i fodoli ym Mhrydain, wrth gwrs. Ar ymweliad ddiweddar a'r fforest, roedd wedi gallu dangos oillon rha'i o'r adeiladau hynny, yn cynnwys tanc ar gyfer cawodydd.

○ wrando ar y straeon am yr amser gynt yng Nghoedwig Nibwrch crybwyllir y twyni tywod bron yn ddiethriad ar modd y crewyd hwy. Yn ôl yr hen chwedl gorchuddwyd hen bentref canoloesol a 200 erw cyfagos mewn storm erchyll ym 1331 (gweilir ollion o'r hen bentref hwn yn y goedwig hyd heddiw.) Credir i'r tywod gael ei chwythu dros y foryd o Ddinas Dinlle - traeth hir ac agored ar y tir mawr sy'n gorwedd yng nghysgod Yr Effi. Mae'r tywod symudol hwn yn ysgafn a sych, a chan fod traethau Abermenai a Llanddwyn yn eang ac agored maent hefyd yn agored i holl effenau Natur, yn enwedig y gwynnt sy'n gallu chwythu mor egr o'r môr. Un o'r problemau amlycaf felly sydd wedi dal i fodoli ar hyd y blynyddoedd yw sut i sefydlu ac atal y tywod hwn rhag gorchuddio mwy o dir.

Yn ystod teyrnasiad Elisabeth Iaf deddfwyd fod morhesg i'w blannu ar y traeth i angori'r twyni tywod hyn ac felly atal mwy o symudiad i mewn i'r tir. Mae sôn am y morhesg ymhob stori bron a gilywyd hyd yma. Bu'n gymorth i greu incwm ychwanegol mewn amser o gynt pan oedd diwethdra yn uchel. Diwydiant i ferched ydoedd gan myaf ac arferid gosod darnau bychain o dir ar rent i drigolion Nibwrch i blannu a chynaeafu'r morhesg i wneud matiau a rhaffau ac roedd galw mawr am y nyddau hyn yn y gymuned amaethyddol i ddiol a chlynu'r teisi gwair yn y gaaf. Ar y safleoedd hyn y planwyd y coed.

Pan gymerwyd y tir drosodd gan y Comisiwn Coedwigaeth, unwaith yn rhagor chwaraeodd y morhesg ran amlyg i gadw'r tywod dan reolaeth. Oherwydd ei fodolaeth bu'n fodd i greu'r cysgod angenrheidiol i'r coed bychain ar y llain agored hwn. Gan fod tywod symudol mor ysgafn roedd yna berygl parhaus i'r coed bychain gael eu gorchuddio ganddo. Felly, unwaith eto, gwnaed defnydd heloeth o'r morhesg i sefydlu'r planhigion bychain hyn.

CYSYLLTIAU

○s hoffech gael rhagor o wybodaeth am y prosiect, a fyddwch cystal â chysylltu â rheolwr y prosiect, Caroline Earwood 01691 671808. ○s oes gennyfch unrhyw gwestiynau am y goedwig heddiw, eich cyswilt cynatf yw eich rheolwr ardal lleol. Martin Gould (Coedwig Nibwrch) yn Sir Fôn (07860 207807); Dave Farmery (Coedwig Dyfi) ac Aled Thomas (Coed y Brenin) yn Noligellau (01341 422289); Mike Blud (Coedwig Tywi) yn Llanymddyfri (01550 720394); Andy Wills (Pen-bre) yn Resolven (01639 710221).

Dychmygwch gael gorchymyn i ymuno â Byddin y Coed, a rhoi'r gorau i weithio mewn swyddfa ym Manceinion a dod i fyw a gweithio yn Esgairgeiliog. Dyna ddiwyddodd i Marion Jones a sawl menyw arall. Doedd hi ddim yn deall gair o Gymraeg a bu'n rhaid iddi letya gyda Chymry Cymraeg mewn tŷ teras bach a rhannu ystafell wely â menyw o'r enw Eileen Jones.

Mae Hugh Davies – a oedd yn byw yn Nhy Mawr, Esgairgeiliog, ar y pryd – yn cofio clywed y Ffrigad Ddan yn mynd i fyny. Roedd pawb a allai helpu yn Esgairgeiliog ar y mynydd yn ymladd y tân. Mae Goronwy Wyn Jones yn cofio gwneud gwaith ciliro ger Blaenglesyrch ar ôl y tân a bod sôn fod yr Arglwydd Haw Haw wedi sôn am y tân ar y radio, oherwydd digwyddodd yn ystod y Rhyfel. Mae'n cofio bod yn un o'r menywod oedd yn gysylltiedig â'r tân yn Fronfelen a gynaeodd ym Mlaenglesyrch. Roedd Charlie Williams (Charlie Ty Fwt) wedi dweud wrth y menywod nad oedd yn ddiogel cynau tân, ond mynodd rhywun mewn awdurdod y dyfod anwybyddu Charlie. Claddwyd y marwor ond ymlodedd y tân o dan y ddaear nes bod y mynydd yn wenfflam.

TÂN! TÂN!

Dyma nhw – Y lluniau o Bias Tyddyn Gwladys rydyfch chi i gyd wedi bod yn aros amdany'n nhw. Cawsom nhw eu tynnu 55 mlynedd yn ôl gan Trefor W. Jones, Cefnduuddwr ar camera Bocs 120 a gafodd â chwpouau Brooke Bond ei fam. Roedd gang o weithwyr coedwigaeth, gan gynnwys Trefor, Yng ngeriau Trefor: "Daeth pum p o'r gloch a rhoesom y gorau i'r gwaith. Wrth i mi gïoesi Afon Mawddach ar fy ffordd adref, gwelais fod y Plas cyfan ar dan. Dydd Cefnduuddwr ddim yn bell i ffordd ac felly es i adref a dweud wrth fy nheulu 'Mae Plas Tyddyn Gwladys ar dan'. Fenderfynom y dylem i gyd fynd lawr i weld y tân. Nhad a Mam, Emyr fy mrawd a Rhoda fy chwaer fach. Wrth i mi gloi'r drws, dywedais 'Arhoswch eillad. Gadewch i ni gymryd y camera er mwyn tynnu llun o'r tân'. Roedden ni yn o ymhen chwinciad. Roedd hi wedi 6pm erbyn hynny. Fenderfynais dynnu llun yn y fan a'r lle cyn iddi ddechrau nosi."

THE WOMENS TIMBER CORP

Imagine being called up for the Timber Corp. and leaving an office job in Manchester and coming to live and work in Esgairgeiliog. This is what Marion Jones and several other women had to do. She did not know a word of Welsh and had to stay with a Welsh speaking couple in a small terraced house. She had to share her bedroom with another lady, Eileen Jones.

She recalls being one of the ladies involved in the fire at Fronfelen which started at Blaenglesyrch. Charlie Williams (Charlie Ty Pwt) told the women that it was not safe to light a fire but someone higher in authority over-ruled him and told them to carry on. They buried the embers but the fire spread underground until the mountain was on fire.

Hugh Davies living in Ty Mawr, Esgairgeiliog, at the time recalls hearing the Fire Brigade going up. Everyone able to assist in Esgairgeiliog was on the mountain fighting the fire. Goronwy Wyn Jones recalls clearing by Blaenglesyrch after the fire and that there was mention that Lord Haw Haw announced the fire on the radio as it was during war time.

Women also worked in the Nurseries – filling the lining out boards with young trees for the men to plant. Young boys of 12 years old were given work by the Forestry Commission during the summer holidays to weed the nurseries at Tanycoed, Esgairgeiliog and at the Camp. **Meinir Coleman 01654 761624** (Dyfi Forest Corris)

FIRE! FIRE!

What you've all been waiting for, the Plas Tyddyn Gwladys photos straight from the press. Trefor W. Jones, Cefnduuddwr and his 120 Box camera that he got with his Mother's Brooke Bond coupons make the newspaper at last after 55 years wait.

A gang of forestry workers, including Trefor were working by Cwmisian Isaf, when smoke was seen coming from the direction of the Plas. They thought someone was burning rubbish, because it was confined to one area, and thought no more about it.

And in Trefor's words. "Five o'clock came and we packed in work, as I crossed the Mawddach on my way home, I saw that the whole Plas was on fire. Cefnduuddwr is only a short distance away so I went home and said to my folks "Plas Tyddyn Gwladys is on fire". We decided, lets all go down and have a look at the fire. Father and Mother, Emyr my brother and my young sister Rhoda. As we were locking up I said, hang on a second, let's take the camera and take a photo of it. We were there in no time at all, it was after 6pm by now. I decided to take a photo of it there and then before the light of day started to fade".

Trefor will be 80 this year and he is fit and well and lives in Cheltenham with his wife Betty. **Wil Jones 01766 831509**. (Coed y Brenin North)

STABILISING THE DUNES AT NEWBOROUGH

On listening to tales of bygone days about the Forest at Newborough, the sand dune and how they were created are almost invariably mentioned. The legend is that the dunes, as a result of a violent storm in 1331, smothered a medieval village - the hendai ("old houses" the remains of which can be seen today in the Forest) and nearly 200 acres adjoining this hamlet. Tradition has it that this sand was blown across the estuary from the mainland at Dinad Dinlle - a long sprawling beach which nestles in the shadow of The Rivals. The sand is a dry, light, shifting type and as the beaches at Abermenai and Llanddwyn are wide and open they are also open to all the elements especially the wind that can blow inland so fiercely. So one of the major problems that keeps recurring at Newborough right through the ages is how to stabilise this sand and to stem encroachment onto more land in the area.

An Act of Parliament during the reign of Queen Elizabeth I was passed to plant marram grass on the seashore to anchor these dunes and so prevent them from shifting any further inland.

In almost all stories heard so far marram grass is mentioned. It has also been a source of additional income during severe times when unemployment was high. It was predominantly an industry for women and plots of this grass were rented out to the residents of Newborough to cultivate and harvest to make mats and ropes which were in high demand at the time by the farming community to tie the haystacks in the winter. These plots were situated where the forest is today.

When the land was taken over by the Forestry Commission marram grass once again played a very important role in controlling the sand. Because of its existence the tiny tree seedlings were able to grow and thrive as it helped to create the much needed shelter from the elements on this open piece of land. Because of the lightness of shifting sand there was always the danger of it smothering the young trees and so, once again, the marram was widely used to assist in establishing these tree seedlings.

Jane Jones 01248 353741 (Newborough Forest)

CONTACTS

If you would like more information about the project please contact the project manager, Caroline Earwood 01691 671808. If you have questions about the forest today then your first point of contact is your local area manager. Martin Gould (Newborough Forest) is based on Anglesey (07860 207807); Dave Farmery (Dyfi Forest) and Aled Thomas (Coed y Brenin) are based in Dolgellau (01341 422289); Mike Blud (Tywi Forest) is based in Llandoverly (01550 720394); Andy Wills (Pembrey) is based at Resolven (01639 710221).